

Çukurova Bölgesi'nde sinema ve seyir: Adana şehir merkezinden Toroslar'a uzanan yolculuk

Dr. Özgür İlke Şanlıer Yüksel ve Dr. Aydın Çam, lisans ve yüksek lisans öğrencileriyle birlikte Çukurova Sinema tarihine dair bir dizi araştırma yürütüyor. Araştırmalarında Toroslar'daki dağ köylerinde seyyar sinema deneyimleri de var Adana tarihinde yaşamış olan sinema mekânlarının haritalanması da...

Çukurova Bölgesi, sadece ekonomik olarak değil, kültürel ve toplumsal olarak da ulusal sinemamızda merkezi bir role sahip. Evet, belki ulusal sinema tarihi denilince hepimizin aklına İstanbul, özellikle de Yeşilçam geliyor ancak Çukurova Bölgesi ve özellikle Adana, bu tarihe alternatif ve son derece güçlü bir tarihi de ortaya koyuyor. Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü Öğretim Üyeleri Dr. Özgür İlke Şanlıer Yüksel ve Dr. Aydın Çam, öğrencileriyle beraber bir süredir Çukurova Bölgesi'nin sinema tarihini araştırıyor. Geçtiğimiz yüzyılın başından bugüne; Adana şehir merkezinden Toroslar'ın en ücra köylerine, geniş bir zamanı ve coğrafyayı kapsayan çalışmaları yerel ve ulusal arşiv taramasından sözlü tarih çalışmalarına, saha araştırmalarından haritalama çalışmalarına kadar uzanıyor. Hocalarımızla Çukurova Bölgesi'nin sinema tarihine

çok önemli bir katkısı olan araştırmaları hakkında merak ettiklerimizi konuştuk.

Çukurova'nın sinema tarihine ilişkin araştırmalarınızda arşiv taraması önemli bir yer tutuyor sanırım. Nasıl bir tarama yaptığınızı, hangi belgelerden yararlandığınızı anlatır mısınız?

Aydın Çam: Çalışmalarımız

için yerel arşivler özellikle önemli. Bu bağlamda, Adana'da 1918'den bu yana aralıksız yayımlanan Yeni Adana ile 1923–1966 yılları arasında yayımlanan Türksözü gazetelerini düzenli olarak taramaktayız. Adana Halkevi tarafından 1935–1937 döneminde 22 sayısı yayımlanan Akgünler Gazetesi, 1937–1946 döneminde 91 sayısı yayımlanan Görüşler Dergisi ve 1946–

1947 döneminde 11 sayısı yayımlanan Çukurova Dergisi yine araştırmalarımızın önemli veri kaynaklarından. Bununla beraber, Adana Filmciler Derneği'nin 1960–1970'lerde yayımladığı Güney Film Postası adlı bülteni ve Adana Ticaret Odası'nın arşivi de başvurduğumuz kaynaklardan. Tüm bunlarla beraber, ulusal yazın ve gazeteler gibi süreli yayınlara; Türkiye Büyük Millet Meclisi tutanaklarına ve devlet arşivlerine başvuruyoruz.

İlk sinema faaliyetleri

Arşiv çalışmalarınızdan yola çıkarak Çukurova'nın sinema tarihinin başlangıcına ilişkin neler söyleyebilirsiniz?

İlke Şanlıer Yüksel: Geçtiğimiz yüzyılın hemen başında, Çukurova'da ticari bir faaliyet olarak ilk seyyar sinema

gösterimi gerçekleştirilir. 1902 yılında Dimitri adındaki bir Rum sinematografçı önce Mersin'de hemen ardından da Adana'da film gösterimleri yapar. Osmanlı topraklarında Gayri-Müslimler'in sinemacılık faaliyetlerinde öncülük ettikleri bu dönemde, Bay Dimitri'nin, Rum azınlığın etkin olduğu Adana'da film gösterimi yapması tesadüfi değil. Bugün Adana'daki Rum Cemaati'nin 1902'deki film gösteriminin hemen ardından bir sinema kurduklarını ve bu sinemada çok düzenli olmasa da film gösterimleri yapıldığını bilmekteyiz. Takip eden yıllarda şehirde faaliyet gösteren tek sinema işletmesi bu değil, Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Fransız işgali altındaki Mersin'de faaliyet gösteren La Pensée adlı fotoğraf stüdyosunun editörlerinden Kyrkias Papadopoulos'un

1920'lerin hemen başında Adana'da, Eski Gar Meydanı'nda çektiği bir fotoğraf açık hava sinemasının varlığını gösteriyor. Papadopoulos'un Teras Sineması olarak adlandırdığı bu sinema ile Adana Rum Sineması, muhtemelen 1924 tarihli Adana Ticaret Rehberi'nde adları anılmadan kaydedilen iki sinema. Teras Sineması'nın değil ama Adana Rum Sineması'nın akıbetine dair bilgiye arşivlerden ulaşabilmekteyiz.

Aydın Çam: Sinema, Lozan Antlaşması'yla gerçekleştirilen mübadele sonrasında kamulaştırılır. Gelir getirmesi amacıyla önce icara verilen sinema daha sonra satılır ve Asrı Sinema adını alarak uzun yıllar çalışır. 25 Aralık 1918'de yayın hayatına başlayan ve o günden bu yana aralıksız yayımlanan Yeni Adana gazetesinin arşivinden

Cumhuriyet'in bu ilk on yılında Adana'da yoğun bir sinemacılık faaliyeti olduğunu; şehirdeki tiyatrolarda, kumpanyalarda hatta gazinolarda ya da barlarda zaman zaman gösterimlerin yapıldığını; bununla birlikte Türk Ocağı Sineması, Lâle Sineması –daha sonra sırasıyla Elhamra ve Alsaray Sineması adlarını alacaktır– ve Yeni Sinema'nın faaliyet gösterdiğini; ama 1920'lerin sonunda Zabit Yurdu gibi kimi kurumlarda da sinema salonlarının açılmaya başladığını görebilmekteyiz. İstanbul'dan filmlerin getirildiği, sinema gösterimlerinin musikiyle, kantolarla, tiyatro oyunları ya da operetlerle iç içe geçtiği, sinemalardan vukuatın eksik olmadığı ama diğer taraftan sinemaya olağanüstü ilgi gösterilen ve önem verilen bir dönemdir bu. 1920'ler ve 1930'lar boyunca Adana'da sinemanın, İstanbul ve İzmir'de ya da pek çok Avrupa kentinde olduğu gibi, bir mekândan ziyade farklı eğlence biçimleri ve kültürel etkinliklerle iç içe geçen bir deneyimi imlediğini söylemek mümkün.

Sinema mekânlarının "arkeolojisi"

Araştırmalarınızın önemli bir ayağını da yaptığınız sözlü tarih çalışmaları oluşturuyor, bu çalışmaları nerede gerçekleştirdiniz?

İlke Şanlıer Yüksel:

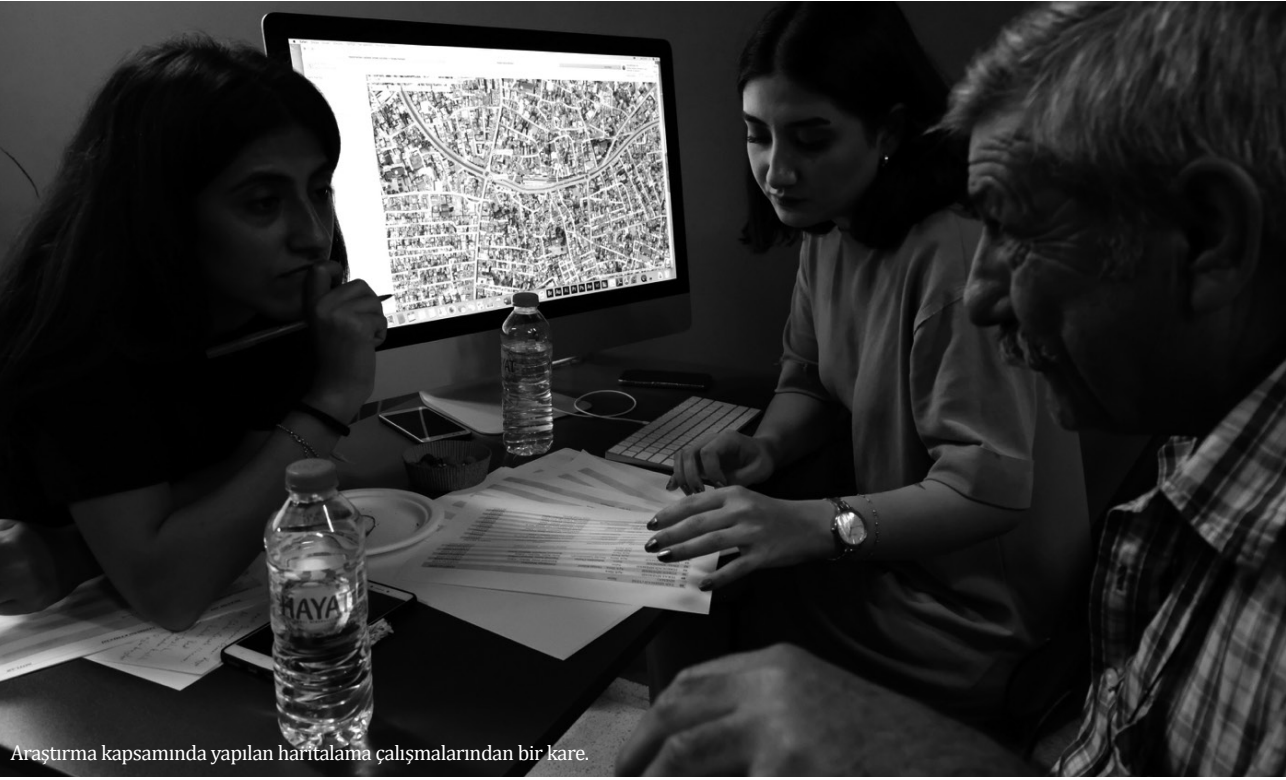
Araştırmalarımız için sözlü tarih çalışmaları ve derinlemesine görüşmeler de son derece önemli. Adana sinemalarının tarihi zirvesine ulaştığı 1960–1980 yılları arasına dair gerçekleştirdiğimiz görüşmeler bu çalışmanın önemli veri kaynaklarından. 2018 yılı yaz aylarında Toroslardaki yayla köylerinde sinema deneyimine

dair gerçekleştirdiğimiz sözlü tarih çalışması kapsamında 120 kadar görüşme yapmıştık. Bu görüşmelerde katılımcılara ilk sinema deneyimleri, hatırladıkları filmler ve oyuncular, sinema mekânları ve sinema seyir deneyimlerini yaşadıkları dönemin sosyal, kültürel ve siyasal bağlarıyla ilişkilendirerek sorduk. Bu bağlamda Çukurova Bölgesi'nin hemen her yerinde sinemayla ilgili olan herkesle, yapımcılarla, yönetmenlerle, işletmecilerle, dağıtımcılarla ve seyircilerle görüşmeler yapmaya devam ediyoruz. Görüşmecilerimiz izin

verdiği sürece de bu görüşmeleri sesli ve görüntülü kayda almaya çalışıyoruz.

Aydın Çam: Bununla beraber, Adana şehir merkezi başta olmak üzere, Çukurova Bölgesi'nde yer alan tüm sinemaları; salon sinemalarını, Açık hava sinemalarını, bir biçimde film gösterimi yapılan tüm mekânları bulmaya ve belgelemeye çalışıyoruz. Bir bakıma Çukurova Bölgesi'ndeki sinema mekânlarının arkeolojik araştırmasını yapıyoruz. Bu mekânlardan geriye kalanları fotoğraflıyoruz ve filme alıyoruz. Eğer geriye hiçbir şey kalmadıysa

Araştırma kapsamında yapılan haritalama çalışmalarından bir kare.

da konumlarını belirlemeye ve yine kaydetmeye çalışıyoruz.

Sözlü tarih çalışmaları dışında farklı saha araştırmalarınız da oldu mu?

İlke Şanlıer Yüksel: 2019 yazında Tarsus Belediyesi tarafından Tarsus ilçe merkezinde, Tarsus ovasında ve ilçeye bağlı Toros yayla köylerinde Nostalji Sinema Günleri adıyla düzenlenen, açık hava ve seyyar sinema etkinliklerini takip ederek seyir deneyimlerini kaydetmiştik. Bu etkinlikleri belgelemeyi ve üzerinde çalışmayı, anımsamayı arttırma gücü ve seyir deneyimini neredeyse 1960'larda olduğu biçimiyle yeniden canlandırması nedeniyle önemsiyoruz.

Aydın Çam: Bu etkinlikler sırasında tanıklık ettiklerimiz, bir bakıma Adana sinemalarında 1960–1980 yılları arasında vuku bulan seyir deneyimine dair yürüttüğümüz sözlü

tarih çalışmaları sırasında işittiklerimizin sağlaması olmuştur.

1902-2019 arasında yaşamış 135 sinema haritalandı

Araştırmalarınızın ilgi çekici bir başka ayağı da haritalama bildiğim kadarıyla. Haritalama çalışmalarınızla ilgili bilgi verebilir misiniz?

İlke Şanlıer Yüksel: Yaptığımız diğer çalışmalarla beraber, 1902–2019 yılları arasında Adana şehir merkezinde faaliyet gösteren sinema işletmelerinin, salon ya da açık hava sinemalarının ve son dönemdeki sinema komplekslerinin haritalanmasına dair bir araştırma yürütüyoruz. Bu araştırma sırasında şu ana kadar 135 sinema işletmesi listelendi ve yaklaşık 115 farklı konumda faaliyet gösteren bu işletmeleri haritaladık. Amacımız sadece mekânları harita üzerinde bir

nokta olarak göstermek değil, o mekânlarda sinemaya gitmenin nasıl deneyimlendiğini de araştırıyoruz.

Haritalama çalışmalarınız kent tarihine ve araştırmacılara önemli bir katkı sağlayabilir. Ulaştığınız verileri daha görünür kılmak için bir çalışmanız var mı?

Aydın Çam: Evet, haritalama çalışmasının tamamlanmasıyla beraber, Adana sinemalarının tarihsel ve mekânsal bağlamda araştırılmasına dair önemli bir veri tabanı hazırlanmış olacak. Bu çalışmayı WEB üzerinden kamuya açmak amaçlarımızdan biri. Bu çalışmamız şehirdeki diğer araştırmacıların ve paydaşlarımızın kullanacağı bir haritaya dönüşecek. Aynı zamanda bu haritanın şehir halkının kendi deneyimlerini aktarabileceği bir medyaya dönüşmesini de hedefliyoruz.